

Oriental Journal of Education **SJIF for 2022:6**

**THE THEORETICAL ORIGIN OF FIRDAUSI'S PHILOSOPHICAL WORLD VIEWS.
(ANALYSIS OF PART 2)**

Madina A. Choriyeva
Lecturer
Bukhara State Medical Institute
Bukhara, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: philosophical world, theoretical and ideological origin, greatness.

Received: 08.10.22

Accepted: 10.10.22

Published: 12.10.22

Abstract: The article analyzes the theoretical and ideological origin of writing the poem "Shakhnoma". Firdousi's Shakhnoma memorably repeated the history of the Persian kings, strengthened the influence of the Persian language as a literary medium, and preserved knowledge of Iran's ancient glory, its political ethics and cultural identity.

**FIRDAVSIYNING FALSAFIY DUNYO QARASHLARINING NAZARIY KELIB CHIQISHI.
(2-CHI QISMNING ANALIZI)**

Madina A. Choriyeva
O'qituvchi
Buxoro davlat tibbiyot instituti
Buxoro, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: falsafiy dunyo, nazariy-mafkuraviy kelib chiqishi, ulug'vorlig'i

Annotatsiya: Maqolada "Shohnoma" she'rini yozishning nazariy-mafkuraviy kelib chiqishi tahlil qilingan. Firdavsiyning "Shohnoma" asari fors shohlari tarixini esda qolarli takrorladi, fors tilining adabiy vosita sifatida ta'sirini kuchaytirdi, Eronning qadimiy ulug'vorligi, siyosiy axloqi va madaniy o'ziga xosligi haqidagi bilimlarni saqlab qoldi.

**ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ ФИЛОСОФСКИХ МИРОВОЗЗРЕНИЙ
ФИРДОУСИ. (АНАЛИЗ ЧАСТИ 2)**

Мадина А. Чориева
преподаватель
Бухарский государственный медицинский институт
Бухара, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: философский мир, теоретико-идеологическое происхождение, величие.

Аннотация: В статье анализируется теоретико-мировоззренческое происхождение написания поэмы «Шахнома». «Шахнома» Фирдоуси незабываемо повторила историю персидских царей, укрепила влияние персидского языка как литературного средства и сохранила знания о древней славе Ирана, его политической этике и культурной самобытности.

KIRISH

“Shahnoma”ning ikkinchi qismi Faridunning Siyistonning yirik feodallaridan bo‘lgan nabirasini So‘maga ta‘lim berishni ishonib topshirishi bilan boshlanadi. Manuchehr mohir jangchi sifatida tarbiyalanadi va Eronning barcha yetakchilari ishtirokida Eraj qasosini olishga hozirlik ko‘radi. Kova Oxangar va uning qiynoqqa solingan o‘g‘li Karun ham qasos oluvchilardan edi. Salmu Tur Manuchehrni yetim podshoh deb masxara qildi. Lekin ko‘p qo‘shin bilan avval Turni, keyin Salmni yengib, boshlarini Faridunga jo‘natadi. Bu mamlakatlarning barcha rahbarlari bo‘ysungan. Yagona va markazlashgan mamlakat tiklandi.

ASOSIY QISM

“Shahnoma”ning bu qismida feodallar qo‘zg‘oloni, markazga aylangan kuchlar, oilaviy urushlar va davlat birligi uchun kurash tasvirlangan. G‘alabadan keyin Faridun saltanatni Manuchehrga berib, o‘zi vafot etadi. Manuchehr safarbar qilingan feodallarga motamdan keyin o‘z hududlariga jo‘nab ketishlariga ruxsat berdi. Som ham Sistonga ketdi. Somaning farzandlari yo‘q edi. Xotinlaridan biri o‘g‘il tug‘di. Bola har jihatdan sog‘lom edi, lekin sochlari oqarib ketdi. Soma bu boladan uyaldi. U jamoatchilik tanqididan qo‘rqib, yangi tug‘ilgan chaqaloqni Alburz tog‘i etagiga olib borib, tashlab ketgan. Bu tog‘ning baland cho‘qqisida Simurg‘ mo‘jiza qushining uyasi bo‘lgan. Simurg‘liklar bolani ov qilayotganini topib, uyiga olib ketishdi. Uni yemagan, sut o‘rniga hayvonlarning qonini berib, har tomonlama erkalagan. Bola ulg‘ayib, kelishgan polvon bo‘ldi. Bu tog‘ yonidan o‘tayotgan karvonlar mo‘jizaviy qush va bu jangchilarning jasoratlari haqida hikoyalar tarqatardi. Bir kuni kechasi Sem ikkita bezovta qiluvchi tush ko‘rdi. Tush tarjimonlari o‘g‘lining tirikligini xabar qilishdi. Som o‘g‘lini izlab Simurg‘dan olib ketdi. So‘m avval o‘g‘li Zolni olib, Manuchehrni ko‘rgani ketdi. Manuchehr bu polvonni ko‘rib juda xursand bo‘ldi.

Shundan keyin Sem Sistan saltanatini Zolaga topshiradi. Zol o‘z mamlakatini ziyorat qilish uchun sayohatga chiqadi. U dastlab Kobulga borib, Mehrobshohning mehmoni bo‘ldi. Birinchi marta uchrashganda, ular do‘st bo‘lishadi. Zol Mehrobshohning qizi Rudobani sevib qoladi. Ularning ikkalasi ham ota-onalari va Manuchehr bunga rozi bo‘lmasligini oldindan bilishardi. Ammo munajjimlar Zulu Rudoba dunyoda tengi yo‘q polvondan o‘g‘il tug‘ishini oldindan belgilab qo‘ygan. Shundan so‘ng Som

rozi bo‘ladi. Som Manuchehrdan kechirim so‘raydi, Zolni kechiradi. Ularning muhtasham to‘yi shonshuhrati butun mamlakat bo‘ylab tarqaldi. Ular Tujuni tomosha qilib, yashash joylariga qaytishdi. Bolaning tug‘ilishi. Bu murakkab edi. Zol Simurg‘ga yuzlandi. Uning maslahati bilan onaning qornini kesib, bolani olib ketishdi. Uning ismini Rustam qo‘yishdi. O‘nta doyaning suti uni qoniqtirolmadi. U hali beshikda bo‘lganidayoq qahramonlik, muvaffaqiyatlar ko‘rsatdi. 9 yoshida u katta oq filni og‘ir bolg‘a bilan o‘ldirdi. U hech qanday otga chiday olmadi. Munajjimlarning ta’kidlashicha, cho‘ponlar xalq va vatanni himoya qiluvchi qahramon tug‘ilganidan xabari bo‘lib, otlarni oldindan ko‘paytirishgan. Raxsh degan cho‘ponlardan biri Rustamga oyoq barmog‘ini o‘stiribdi. Rustamdek Raxshni hech kim o‘ziga bo‘ysundira olmadi. Rustam odamlar bilan, yirik hayvonlar (fil, sher), jinlar (Oq iblis) bilan janglarda beqiyos jasorat ko‘rsatdi. Shahzodalar Kayqubod, Kayvus, Kayxisrav Rustamning kuchi va yordamiga muhtoj edi. Rustamning Xitoy podshosi va Turon – Afrosiyob bilan olib borgan urushlari uning shuhrati va obro‘cini oshirdi. Urush tugagach, bir kun sayr qilib, ov qilib yurgan Rustam Samangon yurtiga borib, podsho Samangonning qizi Tahminani sevib, unga uylanadi. Taxmina o‘g‘il tug‘di, uning ismi Sohrab. Sohrab Rustamdan hech qanday kam emas edi. U otasini ko‘rmadi, faqat u haqida eshitdi. Afrosiyob Sohrab qudratidan foydalanib, Rustamni yengib, Eronni zabt etdi. Onasi unga otasidan esdalik bilaguzuk sovg‘a qildi. Axrimon va jinlarning fitnasi bilan Sohrab Eron saltanatini vayron qilishga qaror qildi. Afrosiyob Sohrabni Rustam jangiga yubordi. Ota va o‘g‘il bir-birini tanimay janjal qilishdi. Rustam ayyorlik bilan qutulib qoladi. Ammo keyingi safar u Sohrabni yiqitadi va darhol uni o‘ldiradi. Shundan so‘ng Rustam bilan Afrosiyob o‘rtasidagi urushlar davom etadi.

Sohrabning mag‘lubiyati natijasida o‘sha paytda shohi Kaykovus bo‘lgan Eron davlati va Rustam bu davlatning birligi uchun kurashgan davlati omon qoldi. Eron davlatini yo‘q qilish uchun Ahriman yangi fitna boshladi. Siyovush (Kaykovusning o‘g‘li) Sudobaning qaynonasi uni sevib qoladi, lekin undan norozi bo‘lib, unga tuhmat qiladi va Siyovush unga shahvat bilan qaraganidan eriga shikoyat qiladi. Caykovus bu xabardan g‘azablanib, o‘g‘liga muqaddas olovdan o‘tib, uning pokligini sinab ko‘rishni buyuradi. Siyovush olovdan omon-eson o‘tib, o‘zining pokligini isbotlaydi, biroq shundan so‘ng o‘z sha‘ni va qadr-qimmatini saqlab qolish uchun bu oilada qolishni shart deb hisoblamaydi. Shunday qilib, Eron taxtida merosxo‘rsiz qolish xavfi mavjud va mamlakat ichki parchalanish xavfi ostida. Bu vaqtda Afrosiyob katta qo‘shin bilan Eron chegarasiga yaqinlashdi. Anchadan beri jangovor bo‘lgan Kayvus Turonni zabt etish uchun bahona qidirdi. Afrosiyob jangiga Siyovush va Rustam boshchiligidagi Eron qo‘shinini yuboradi. Bu ikki jangchi boshchiligidagi Eron qo‘shinini ko‘rgan Afrosiyob vahimaga tushib, ko‘p sovg‘alar bilan tinchlikni taklif qiladi. Urushni shart deb bilmaydigan tinchliksevar xalq jangchilari Rustam va Siyovushlar tinchlikka rozi bo‘lib, shoh Kayvusga maktub yo‘lladilar. Podshoh Rustamni qo‘shindan chetlatib, o‘g‘li Siyovushga buyruq berib, jang qilib, Turonni zabt etishni buyuradi.

G'azabda qo'shini bilan vataniga – Siyistonga qaytdi, Siyovush ham oldingi jinoyati tufayli otasining harbiy amriga bo'ysunmay, Afrosiyobga ko'chdi. Afrosiyob Siyovushga qizi Farangisni berib, uni o'z yurtlaridan biriga doimiy istiqomat qilish uchun tayinlaydi, lekin Axrimon Eron bilan Turon o'rtasida tinchlik va xavfsizlikni bu yo'l bilan tiklamaslik uchun Afrosiyobni Siyovushga shubha qilib, ukasi Garsevaz bilan birga Siyovushga tuhmat qiladi. Afrosiyobning bu xiyonatiga qarshi Kayxis-Rav - Sievush o'g'li va uning bobosi Kaykovus birlashib Afrosiyobga qarshi urush boshlaydilar va Rustam Afrosiyob yordami bilan mag'lub bo'lib, mamlakat zabt etiladi. Qayxisravo davrida mamlakat urushlardan xoli bo'lib, iqtisodiy jihatdan rivojlanadi, lekin birdan podshoh g'oyib bo'ladi va mamlakatda tartibsizlik hukm suradi. Rustam qarib qolgan edi.

Bu vaqtda donishmand Zaratushtra payg'ambar qiyofasida namoyon bo'ladi. U arablar istilosigacha davom etgan diniy ta'limotlarini taqdim etadi. Shundan so'ng parchalangan mamlakat yana din va ibodat nomi bilan birlashadi. Shu bilan "Shahnoma"ning ikkinchi qismi tugaydi. Bu ikki qism mifologik va qahramonlik davri edi. "Shaxnoma"ning uchinchi qismi tarixiy davrdir. Bu qo'zg'olonda Ahamoniylar yoki Kayonlar sulolasi davri, bu sulolaning so'nggi shohi Droning mag'lubiyati va Makedoniyalik Iskandarning Eronni bosib olishi tasvirlangan. Iskandar zabt etilgandan keyin va ayniqsa uning vafotidan keyin markaziy hukumat parchalanib, mayda feodal hukumatlar vujudga keldi, ular tarixda mulukultavif deb ataladi. Ayni paytda, tarixiy faktlarga ko'ra, juda yirik Yunon va Buxoro davlatlari, shuningdek, Ashkanlar yoki Arshaklar davlati paydo bo'lgan. Miloddan avvalgi 1-asr oxirida. O'rta Osiyoda shimoliy ko'chmanchi qabilalar, ya'ni qo'shonlar o'troqlashgan. Yurtimizning bu tarixiy lahzalari "Shohnoma"da kamdan-kam va noaniq tasvirlangan.

Nihoyat, Eron va Markaziy Osiyoda ma'muriy chalkashliklarga yo'l qo'ymaslik uchun markaziy hukumatni qayta tashkil etish zarur. 224-yildan boshlab. Ardasher Bobokon ismli kishi 650-yilda arablar istilosigacha davom etgan bir qator sasoniy shohlarini tuzdi. Bu qismda Firdavsiy Shopur I davrida bo'lgan bid'atchi Moni masjidi (III asr) faoliyatini tasvirlab bergan. Ko'p shohlar ichida Bahrom Go'ri saltanatining qiyofasi qiziq. Shundan so'ng mehnatkash xalqning feodallarga qarshi qo'zg'oloni va uning ziyoli rahbari Mazdak tasvirlanadi. Mazdak qo'zg'olon boshlig'i, yangi dinning payg'ambari sifatida o'z ta'sirini Sosoniylar shohi Kubodga o'tkazib, vazir etib tayinlanadi. Dinini podshohga olib boradi, podshoh Mazdakning ko'rsatmasi bilan ishlaydi. Mazdak xususiy mulkni bekor qilish masalasini hukumat oldiga qo'yadi. Firdavsiy Kov va Zardusht haqida katta ehtirom va e'tibor bilan gapirganidek, Mazdak haqida ham shunday so'zlaydi.

Quldorlar zulmiga, yangi vujudga kelgan feodalizm zulmiga qarshi mazdaklar va mazdakiylarning qo'zg'oloni qurg'oqchilik, ocharchilik va feodallar va zodagonlar tomonidan g'alla to'planishi bahonasida sodir bo'ldi. Feodallar markaziy hokimiyatga qarshi chiqqani, Qubod esa ommaviy qo'zg'olonlardan qo'rqanligi uchun u xalq ommasini o'z tomoniga tortib, qo'zg'olonchi feodallarni o'ziga bo'ysundirmoqchi edi. Mazdaklar harakatining ko'lami juda kengayib, feodallar va

zodagonlar uchun katta xavf tug'dirdi. 529-yilda Kubod zodagonlarning talablarini qanoatlantirib, Mazdakni vazirlikdan bo'shatib, uning tarafdorlaridan uch ming kishini hibsga olib, tiriklayin ko'mib, Mazdakni osib o'ldiradi. Mazdakiylarning bunday harakatining qasosini darhol uyquga qo'yib bo'lmaydi. 531 yilda Qubod Xusravi I Anushervon o'g'li taxtga o'tirgandan so'ng bu harakat butunlay barham topadi. Anushervon» ilmiy vaziri Buzurgmedraning maslahati bilan ishlagan.

Uning ostida shaxmat, nard va boshqa hunarmandchilik ixtiro qilingan. Nushervonning o'g'li Ormuzd hokimiyat tepasiga kelgach, har tomondan feodallarning qo'zg'oloni, ajnabiylarning bosqinchiligi kuchaydi. Ormuzd Bahrom Chubin yordamida isyonkor feodallarga qarshi kurashdi. Bahrom va Ormuzd ichki ziddiyatlarga duch keldilar. Hormuzd Bahromni Xitoy podshohi uchun josuslikda ayblaydi. Bu marosimdan so'ng Bahrom o'zini Eron shohi deb e'lon qiladi. Hurmuzni saroy a'yonlari ko'r qildilar. Uning o'g'li Hisravi Parvez Bahromdan yengilib, Rimga qochadi. Bahrom Eron davlatining noqonuniy bosqinchisi hisoblangan. U davlatning irsiy an'alarini buzuvchi hisoblangan. Bahrom qirollik oilasining qizlaridan biriga uylanib, o'z hukmronligini qonuniylashtirishga qaror qildi. Ammo bu choralarning hech biri uni qutqara olmaydi. Qotil uni o'ldiradi. Nisbatan kuchli sosoniylarning oxirgi shohi Xusravi Parvez o'z mamlakatida qolgan qo'shinlarni to'plab, rimliklarga qarshi muvaffaqiyatsiz urushlar olib boradi. Undan keyin sosoniylar sulolasi haqiqiy podshohni ko'rmagan. Mamlakat halokat xavfi ostida. Buni shohlarning tez-tez o'ldirilishi va ularning o'zgarishi dalolat beradi. Sosoniylarning so'nggi shohi Yazdigurd III (Osiyoda Marv yaqinidagi "oxirgi" Mohu ismli qul tomonidan) arablar istilosi chog'ida o'ldirilgan va uning hukumati tugatilgan.

XULOSA

"Shohnoma" bir muallif tomonidan yozilgan eng uzun she'r bo'lsa-da, uning abadiy shuhrati haqida gapirish qiyin. Fors tili va adabiy madaniyatini shakllantirishda Firdavsiyning roli nemislar uchun Gyote, ruslar uchun Pushkin yoki ingliz tilida so'zlashuvchi dunyo uchun Shekspirning roliga o'xshaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Chorjeva M. A. LIFE AND SPIRITUAL HERITAGE OF FIRDAUSI //Oriental Journal of History, Politics and Law. – 2022. – T. 2. – №. 04. – C. 36-42.
2. Chorjeva M. A. SOCIO-POLITICAL, CULTURAL AND SPIRITUAL LIFE OF CENTRAL ASIA AND IRAN IN THE X-XI CENTURIES //Journal of Social Research in Uzbekistan. – 2022. – T. 2. – №. 01. – C. 52-63.
3. Choriyeva M. A. THE LIFE OF THE AUTHOR OF THE GREAT POEM" SHAHNAMEH" //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2022. – T. 2. – №. 03. – C. 9-14.
4. Choriyeva M. A. HISTORY OF CREATION" SHAH-NAME" FIRDOUSI //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – T. 2. – №. 12. – C. 45-48.

5. Aliyevna, Choriyeva Madina. "FIRDAUSIYNING "SHOHNOMA" ASARINING MIFOLOGIK ASOSLARI." (2022): 182-187.
6. Усманов З. Д., Косимов А. А. Цифровой образ «Шахнаме» («Книги царей») А. Фирдоуси // Доклады Академии наук Республики Таджикистан. – 2014. – Т. 57. – №. 6. – С. 471-476.
7. Атоев А. М. Культурное пространство мировоззренческих идей «Шахнаме» Абулқасима Фирдоуси // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук. – 2015. – №. 4 (65). – С. 67-72.
8. Бакои Э. ШАХНАМЕ РАССКАЗАМИ ШАХНАМЕ (на тадж.) // Вестник Педагогического университета. – 2013. – №. 6-1. – С. 284-287.
9. Akhmedova Z. A. PHILOSOPHY IN THE WORK OF AKHMAD DONISH // Oriental Journal of History, Politics and Law. – 2022. – Т. 2. – №. 04. – С. 29-35.
10. Akhmedova Z. A. Socio-Philosophical Views Of Ahmad Donish And His Role In The Formation Of National Ideology // Journal of Positive School Psychology. – 2022. – Т. 6. – №. 8. – С. 2858-2865.
11. Azizovna A. Z. SPIRITUAL AND MORAL VALUES IN THE VIEWS AND ACTIVITIES OF AHMAD DONISH // European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – Т. 2. – №. 06. – С. 174-178.
12. Ахмедова З. А. ДУХОВНЫЕ И ПРАВСТВЕННЫЕ ЦЕННОСТИ ВО ВЗГЛЯДАХ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЖАДИДОВ (НА ПРИМЕРЕ АХМАДА ДОНИША). – 2022.
13. Akhmedova Z. A. REFORMIST VIEWS OF AHMAD DONISH IN THE RENEWAL OF THE EDUCATION SYSTEM IN THE EMIRATE OF BUKHARA (XIX AND EARLY XX CENTURIES) // American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 1-8.
14. Gadoeva L. E. QUALITY OF LIFESTYLE SOCIO-PHILOSOPHICAL CATEGORY // Oriental Journal of Social Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 62-66.
15. Gadoeva L. E. Ethnomedical Culture And Healthy Lifestyles: A Dialectical Relationship In Genesis // Journal of Positive School Psychology. – 2022. – Т. 6. – №. 8. – С. 2875-2884.
16. Gadoeva L. E., Rakhmatullaeva K. STAGES OF FORMATION OF HEALTHY LIFESTYLE AND ETHNO-MEDICAL CULTURE IN UZBEKISTAN: ANALYSIS OF EXPERIENCES // Builders Of The Future. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 1-6.
17. Khamdamov B. K. PHILOSOPHICAL AND ETHICAL IDEAS OF JALALIDDIN RUMI // Oriental Journal of Social Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 67-72.
18. Choriyeva M. A., Kenjaeva X. P. THE MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE HISTORIOGRAPHY OF THE ZERAVSHAN VALLEY IN THE BEGINNING OF XX CENTURY // 1000 kopii. – С. 23.

19. Чориева М. А. Историография жизни и политической деятельности последнего мангытского эмира Сейида Алимхана //Наука, техника и образование. – 2018. – №. 9 (50). – С. 50-52.

20. Choriyeva M. A. EPICS OF THE SHOHNOMA. DESCRIPTION AND ANALYSIS OF FIRDAVSI'S POEM "SHOHNOMA" //Oriental Journal of Philology. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 1-8.